

VIRGIL TĂNASE'S PERIODS OF CREATION

Oana Maria Neicu

PhD Student, University of Oradea

Abstract: Virgil Tănase begins his career as an onirist writer then changes his style writing a series of novels that can be understood by all the readers. He manages to create his own style by turning the real world into illusion and the reality into a created dream, not a retold one. From one novel to the other, the writer succeeds in reorganizing his thoughts and every writing becomes a new challenge for him. The first novel (Portret de om cosind în peisaj marin) is considered an epic exercise, then comes the oniric period (Apocalipsa unui adolescent de familie și cu Evenția Mihăescu. Tratatul dumneaei de călătorie exotică la ceasul nunții sale dintr-un secol revolut, Au înflorit iar vișinii și merii). Three novels for teenagers (Trilogia Balurilor), two detective novels (les romans policiers – Viața misterioasă și terifiantă a unui ucigaș anonim, Moartea care vine, pleacă și iar vine), an autobiographical one (Leapșa pe murite) and a sea shell novel (Zoia) represent five different periods of Virgil Tănase's creation. The writer's entire work seems to be a literary puzzle that has an unprecedented narrative construction and a metaphorical language.

Keywords: Onirism, detective story, autobiography, dream, reality.

Virgil Tănase, recunoscut ca reprezentant al Onirismului, debutează ca prozator onirist (*Apocalipsa unui adolescent de familie, Portret de bărbat cosind în peisaj marin, Evenția Mihăescu. Tratatul dumneaei de călătorie exotică la ceasul nunții sale dintr-un secol revolut*), schimbându-și apoi maniera onirică de a scrie și trecând la una accesibilă cititorilor, creându-și un stil propriu și inconfundabil, păstrând *visul produs* ca motiv central al întregii sale opere. Modalitatea în care *istoria adevărată* se află în contiguitate cu *visul lucid* creează romane raționale, bazate pe fenomenul irațional al visului.

De la un roman la altul, prozatorul a evoluat, și-a regândit și reorganizat materialul epic, și-a fundamentat o serie de subiecte și de teme predilecte, iar motivele latente din primele romane s-au conturat în următoarele scrieri, „păstrând însă intacte anumite linii de forță, în măsură să definească universul epic”¹. Fiecare scriere s-a transformat într-un nou pas în cadrul evoluției sale literare, o nouă provocare pentru formula sa epică. De la exercițiul epic pe care îl reprezintă *Portret de om cosind în peisaj marin*, trecând prin curentul oniric cu *Apocalipsa unui adolescent de familie și cu Evenția Mihăescu. Tratatul dumneaei de călătorie exotică la ceasul nunții sale dintr-un secol revolut*, autorul ajunge la romanele circumstanțiale, așa cum el însuși le denumește, în care eroii sunt câțiva puști de treisprezece ani, mai apoi la scrierile jandarme (les romans policiers), la romanul *adevărat*, iar ca o încununare a întregii opere, apare romanul total *Zoia*.

Fiecare roman scris a depășit formula celui precedent: primele două scrieri *Portret de om cosind în peisaj marin* și *Apocalipsa unui adolescent de familie* reprezintă pentru autorul lor *romane construite* pe baza spontaneității imaginilor onirice, *Evenția Mihăescu* s-a vrut a fi un text fără nicio arhitectură, *o muzică literară* aparte, continuată în următorul roman – *Au înflorit iar vișinii și merii*. Cele patru romane reprezintă părți ale partiturii onirice, pe care Virgil Tănase o va întregi o dată cu celelate romane. *Zoia* propune un joc specific doar literaturii – prezintă mai multe destine posibile ale aceluiași personaj, pe care și le-ar fi putut

¹ Alina Bako, *Virgil Tănase și pușculița cu vise*, în *Caiete critice*, nr. 10 (312), 2013, p. 80.

asuma în momente cruciale ale vieții sale. Pamfletul *Viața misterioasă și terifiantă a unui ucigaș anonim* și romanul jandarm *Moartea care vine, pleacă și iar vine*, precum șitriologia *Balurilor* întregesc o operă țesută din bucăți de vis și realitate, deoarece cu toate că doar primele patru romane sunt de factură onirică pură, întreaga sa creație se circumscrie onirismului. Romanul adevărat *Leapșa pe murite* trasează o linie nevăzută de la jocurile copilăriei până la conflictul a doi șefi de stat, toate acestea transformându-se într-un destin, cel al scriitorului Virgil Tănase.

Astfel, putem alcătui o periodizare a evoluției prozatorului în funcție de forma, temele și formula romanelor: o primă etapă este cea onirică și muzicală reprezentată de *Portret de om cosind în peisaj marin*, *Apocalipsa unui adolescent de familie*, *Evenția Mihăescu*. *Tratatul dumneaei de călătorie exotica la ceasul nunții sale dintr-un secol revolut*, *Au înflorit iar vișinii și merii*, o a doua etapă este reprezentată de cele trei romane pentru adolescenți, care alcătuiesc trilogia *Balurilor* – *Balul de pe goleta piratului orb*, *Balul de la carnavalul dogelui venețian*, *Balul de la castelul bântuit*, cea de-a treia etapă este cea a romanelor jandarme – *Viața misterioasă și terifiantă a unui ucigaș anonim și Moartea care vine, pleacă și iar vine*, cea de-a patra este a romanului adevărat *Leapșa pe murite*, iar cea de-a cincea etapă îi corespunde romanului total *Zoia*. Am denumit cele cinci perioade după cum urmează: etapa onirismului muzical, etapa romanelor circumstanțiale, etapa romanelor jandarme, etapa romanului adevărat și etapa romanului total.

Receptarea creațiilor din această primă etapă onirică a creației lui Virgil Tănase presupune o aventură a cititorului prin textele care abundă de metafore narative, de *proiecții fantasmatică*, de simboluri ale existenței, purtătoare de valențe: zăpada, caii, trenul, marea, visul, moartea, fiind doar câteva dintre motivele recurente care transformă realul în ireal și realitatea în vis *produs, nu produs*. Lectorul pătrunde într-o lume *pe dos*, unde frontierele dintre faptele concrete și himere, dintre trecut și prezent devin permeabile sau chiar se confundă. Ca o consecință, narațiunile sunt dinamice și deloc previzibile, ținând cititorul în captivitatea unei rețele de simboluri inserate cu scopul de a crea o lume a *deplinei lucidități* și nicidecum a delirului. Autorul susține însă că nu opera sa e ambiguă, ci lumea, care nu are suficientă *rigiditate logică* pentru a îndreptăți o literatură realistă, singurul punct *ferm și temeinic* în această lume inconsistentă fiind Omul. De aceea, cărțile sale *injectează* anumite doze de ambiguitate în întâmplările reale ale Istoriei, iar substanța literaturii sale nu este alta decât „cum trăiesc oamenii, cu toate ale lor”².

Impresia de puzzle literar este susținută printr-o construcție narativă inedită, printr-un limbaj metaforic, prin jocuri de cuvinte care par ilogice, dar care, în final, dau naștere unor texte transparente și lucide (*Evenția Mihăescu. Tratatul dumneaei de călătorie exotica laceasul nunții sale dintr-un secol revolut*). Viziunea regizorală devine evidentă, iar tehnicile epice postmoderne sunt vizibile. Textele acestei etape, aparent fără nicio arhitectură, sunt de fapt romane-dramă, în care *underground-ul social* se întrepătrunde cu himerele, realul glisează în ireal, iar realitatea e concurată de lumea paralelă.

Cea de-a doua categorie a prozei lui Virgil Tănase este reprezentată de trilogia *Balurilor* – *Balul de pe goleta piratului orb*, *Balul de la carnavalul dogelui venețian*, *Balul de la castelul bântuit*, romane pe care autorul le numește circumstanțiale, fiind scrise în urma sugestiei editurii pariziene Gallimard, cu scopul de a retrezi interesul în ceea ce privește literatura pentru tineret. Deși pare un gen minor, acest tip de literatură poate avea un impact decisiv asupra cititorului-adolescent, care va dobândi experiența lecturii și va deveni cititorul-adult de mai târziu. Universul imaginar al *Balurilor* atrage prin spiritul ludic, prin fragmentele de fascinație lirică și prin umorul de bună calitate. Ingeniozitatea scriiturii trece dincolo de suspansul întâmplărilor petrecute într-un univers fantastic, unde personajele pășesc în lumea

² Idem, ibidem, p.13.

piraiților, caută și găesc comori uitate, trec prin primejdii teribile sau descoperă treptat sentimentul dragostei. Autorul transformă un *material uman atât de gingaș* – sufletul copiilor – ajuns în fața frontierelor adolescenței, în personaje memorabile. Tudor Vianu afirmă că adolescenței reprezintă adulții dinaintea descoperirii vieții sociale. Ei sunt spectatorii externi ai societății adulte, pe care o analizează și o interpretează din afară, fără să ia parte la frământările acesteia. Dar sufletul lor are totuși „adâncimi și complicații, lumini și umbre, care nu pot fi omise din tabloul lui psihologic”³.

Cele trei volume ce definesc această etapă a creației lui Virgil Tănase pot fi interpretate ca fiind continuarea seriei *Cireșarii*, într-un alt timp și spațiu. O serie de similitudini între cele două scrieri ne îndreptătesc să afirmăm că *Balurile* și *Cireșarii* devin cărțile unei vârste – cea a adolescenței, când copiii au nevoie de modele, solidarizându-se până la identificare cu personajele. Grupul celor câțiva prieteni de treisprezece ani reprezintă *microsocialul*, așa erau și cei șapte prieteni cireșari, uniți de o prietenie și de o solidaritate aparte, cum mai găsim doar în romanele lui Karl May sau în cele ale lui Jules Verne. Astfel, întreaga trilogie întruchipează spiritul de echipă și valențele adevăratei prietenii.

Cea de-a treia etapă a prozei lui Virgil Tănase se concretizează în categoria pe care am numit-o a romanelor jandarme (polare, cum însuși autorul le numește) – *Moartea care vine, pleacă și iar vine* și *Viața misterioasă și terifiantă a unui ucigaș anonim*, romane apărute dintr-o dorință a scriitorului de a-și depăși barierele creației ale cărei reguli le inventează adesea, deoarece literatura este o continuă aventură, după cum spunea Sorin Titel, și fiecare nouă carte devine un mod de a tatona imposibilul, o încercare dde a-l cuceri. Astfel, Virgil Tănase își demonstrează atât sieși, cât și cititorilor, că poate scrie și în genul *cuminte*, care însă nu-i permite o așa largă libertate de exprimare. Cele două romane poartă amprenta deja cunoscută a scriitorului onirist, acesta mărturisind că s-a amuzat scriind două romane policiers, dar în manieră proprie, numindu-le romane polițiste care *bat câmpii*. Această idee este reluată de unul dintre personaje, Marilyn, care și-ar dori o nouă literatură polițistă unde totul să fie ca în viață, dar diferit.

Putem afirma că scriitorul tinde să abandoneze *nucleul dur* al vechii sale viziuni – accentul estetizant al scrierii și încifrările simbolice, păstrând totuși, în adâncul narațiunii tehnica onirică, atât personajele, cât și acțiunea, suscitând atenția și curiozitatea cititorului, care se pierde în labirintul simbolurilor și a imaginilor halucinante ale unei lumi aflate într-o accentuată stare de degradare morală.

În romanul încadrat în cea de-a patra etapă a creației lui Virgil Tănase, autobiografia se împletește armonios cu ficțiunea, dând naștere unei scrieri aflate la granița dintre poezie și proză debordând de vise, evenimente personale și exterioare. O dată cu *Leapșa pe murite*, „scriitorul caută o eliberare a eului prin funcția catartică a confesiunii, iar cititorul, saturat de ficțiune, dorește să citească într-un text ceva *ca în viață*”⁴. Dacă în celelalte romane se regăseau numeroase elemente autobiografice, acest roman reprezintă *un document polițist și literar* în care intenția scriitorului nu este cea de a scrie o carte de memorii, ci un roman adevărat.

Virgil Tănase „și definește demersul înscriindu-l în limitele unui dublu pact – deopotrivă *ficțional*, mai exact *romanesc*, și referențial, cel de-al doilea orientat atât spre istoria personală, cât spre marea istorie”⁵. Eugen Simion concluzionează că *pactului ficțional* i se adaugă un *pact autobiografic*, precum și unul cu Istoria, iar orice discurs confesiv tinde să devină un discurs literar, chiar dacă nu este întotdeauna destinat să devină operă literară.

³ Tudor Vianu, *Arta prozatorilor români*, Ed. 100+1 Gramar, București, 2002, p. 289.

⁴ Diana Vrabie, *Descifrări în poetica eului*, în *Revista Limba Română*, Nr. 4-6, anul XVII, 2007.

⁵ Alina Crihană, *Memoriile unui romancier „de familie bună” sau despre o nouă (?) etică a esteticului: Virgil Tănase – Leapșa pe murite* în *Caiete critice*, nr. 302, 2012.

Odată publicat, el devine o formă de literatură, iar respingerea ficțiunii se transformă într-o ficțiune a nonficțiunii

Ca o urmare firească a întâmplărilor prezentate în *Leapșa pe murite*, cititorul va interpreta cartea în sensul cognitiv-etic pe care doar parabolele îl au, deoarece dincolo de existența cotidiană prezentată și pusă în fabulă, se deschide o panoramă asupra misterului existenței umane. Scriitorul este văzut ca un hermeneut pe cale să descopere mai mult decât simple noțiuni general-valabile – adevărul fundamental al rolului unui scriitor, atras într-o luptă care nici măcar nu e a lui, ci a celor de pe marile scene ale puterii. Totodată, se reliefează statutul intelectualului român prins în ghearele istoriei care încearcă să nu se piardă în mocirla comunismului, reprezentând, de fapt, experiența colectivă a „majorității concetățenilor mei care n-au vrut să fie eroi (...). Care n-ar fi vrut să fie părtașii crimelor care se săvârșeau, dar nici victimele unui regim pe care-l resimțeam mai degrabă ca pe un cataclism istoric”⁶. Autorul încearcă să își reconstruiască identitatea, cea a intelectualului est-european, devenit, în opera sa, el însuși și în același timp un altul, scriitorul și totodată cititorul întregii sale vieți.

Cea de-a cincea etapă a evoluției prozei lui Virgil Tănase am denumit-o etapa romanului total *Zoia*, o încununare a întregii sale creații, un roman complex, un roman epopee și un roman scoică, apelative cu care a fost numit de criticii literari de-a lungul timpului. Ar putea fi considerat și o frescă în care abundă istoricul, mundanul, socialul cu scopul de a contura o lume, una a angoaselor, a reprimărilor, a frustrărilor și a visurilor neîmplinite. Oana Soare afirmă în *Dicționarul General al Literaturii Române* că *Zoia* este o variantă inedită de roman al obsedantului deceniu, fără să pună în lumină un caz tragic ca Marin Preda în *Cel mai iubit dintre pământeni*, fără să realizeze o analiză psihologică așa cum face Alexandru Ivasiuc și fără să uzeze de detectivistica parabolică a lui Dumitru Radu Popescu. Stilul aparte al lui Virgil Tănase dă un ton diferit scriiturii, plasând romanul într-o zonă a literaturii *de vârf*.

Roman total, în care filonul realist ocupă mai mult loc decât în orice altă scriere a lui Virgil Tănase, poate fi interpretat și ca o cronică a perioadei totalitare din România, o reconstituire a epocii comuniste pe baza unor biografii diferite ale unor personaje diverse al căror punct comun este însuși stigmatul comunismului, îngrăditorul de suflete. Fie că este vorba despre Ana, o persoană cu o înaltă funcție în partid, despre Ion Brudea securistul, despre *Zoia* cea care evadează sau despre Irina care își găsește scăparea în nebunie, toate aceste personaje poartă povara frustrărilor, a nemplinirilor și a aripilor frânte, eșecuri datorate regimului comunist.

Acest edificiu narativ care este proza lui Virgil Tănase propune o viziune fascinantă asupra vieții, asupra realității, autorul izbutind să *istorisească interioritatea*, dincolo de evenimentele propriu-zise aflându-se un întreg palier de semnificații puse în lumină de trăirile protagoniștilor, care adesea devin victime ale propriilor decizii, dar mai ales ale istoiei. Cu toate că romanele sunt presărate cu numeroase aluzii la teroarea regimului comunist, narațiunea reușește să iasă din timpul istoric, să evadeze într-un alt timp, unul paralel, unde personajele să-și regăsească însușirea primordială de ființe umane. Planurile profunde și simbolice ale textelor, transportă cititorul într-o altă dimensiune, cea a interiorității regăsite și asumate. Scenariul în sine devine un pretext, iar miza esențială a cărților este tocmai acest al doilea palier al narațiunii – sondarea microcosmosului ființei umane în complexitatea sa, precum și în procesul de devenire a acestuia, într-un univers aflat într-o continuă nevoie de recalibrare.

⁶ Virgil Tănase, op.cit., p. 7.

BIBLIOGRAPHY

- Alexandrescu, Sorin, *Identități în ruptură. Mentalități românești postbelice*, Editura Univers, București, 2000.
- Bako, Alina, *Virgil Tănase și pușculița cu vise*, în *Caiete critice*, nr. 10 (312), 2013.
- Centa, Solomon, *Leapșa pe murite*, „Argo”, nr.3, 5 decembrie 2015.
- Ceuca, Justin, *Virgil Tănase – un strigăt existențialist*, „Steaua”, nr.5-6, 1999.
- Coroiu, Constantin, *Virgil Tănase între onirism și realism*, „Cultura literară”, nr. 450, 12 decembrie 2013.
- Crihană, Alina, *Memoriile unui romancier „de familie bună” sau despre o nouă (?) etică a esteticului: Virgil Tănase – Leapșa pe murite* în *Caiete critice*, nr. 302, 2012.
- Cristofor, Ion, *Confesiunile unui exilat*, „Tribuna”, nr. 23, 1990.
- Cubleşan, Constantin, *Apocalipsa după Virgil Tănase*, „Adevărul literar și artistic”, anul IV, nr.177, 1993.
- Culianu, Ioan Petru, *Onirism și hipnagogie*, trad. Nicolae Bârna, „Caiete critice”, nr. 4-5, 1996.
- Dimisianu, Gabriel, *Roman biografic și de senzație*, „România literară”, nr.46, 2013.
- Ghițulescu, Mircea, *Virgil Tănase și inconvenientul de a exista*, „Contemporanul”, nr.23, 1999.
- Hermeziu, Cristina, *Ce mai faceți, Virgil Tănase?*, „Cultura”, 4 martie 2013.
- Ifrim, Nicoleta, *Virgil Tănase, o carte destin*, „Caiete critice”, nr.12 (302) 2012.
- Negoîtescu, Ion, *Despre proza lui Virgil Tănase*, „România literară”, anul XXIII, nr. 27, 1990.
- Nîstea, Cornel, *Scriitori români în exil*, „Discobolul”, iulie –septembrie 2004.
- Rachieru, Adrian Dinu, *Virgil Tănase, un „dușman privilegiat”?*, „Contemporanul”, Nr. 05 / din 20 mai 2014.
- Simion, Eugen, *Convorbiri cu Virgil Tănase*, „Caiete critice”, nr. 10 (312) 2013.
- Simion, Eugen, *El vaporean, ea buzoiancă*, „Literatorul”, nr. 48, 1994.
- Simion, Eugen, *Romanul lui Virgil Tănase*, „Literatorul”, anul III, nr. 25, 1993.
- Șoitu, Grigore, *Virgil Tănase „Un scriitor e ca un animal sălbatic”* (interviu), „Tomis”, nr.1 (306), 1996.
- Tănase, Virgil, *Zoia*, ed. Alfa, București, 2003.
- Tănase, Virgil, *Apocalipsa unui adolescent de familie*, ed. Fundației Culturale Române, București, 1992.
- Tănase, Virgil, *Au înflorit iar vișinii și merii*, ed. Muzeul Literaturii Române, București, 2015.
- Tănase, Virgil, *Balul de la castelul bântuit*, ed. Muzeul Literaturii Române, București, 2016.
- Tănase, Virgil, *Balul de pe goleta piratului orb*, ed. Muzeul Literaturii Române, București, 2015.
- Tănase, Virgil, *Evenția Mihăescu. Tratatul dumneaei de călătorie exotică la ceasul nunții sale dintr-un secol revolut*, ed. Muzeul Literaturii Române, București, 2014.
- Tănase, Virgil, *Leapșa pe murite*, ed. Adevărul Holding, București, 2011.
- Tănase, Virgil, *România mea*, E.D.P., București, 1996.
- Tănase, Virgil, *Viața misterioasă și terifiantă a unui ucigaș anonim*, ed. Muzeul Literaturii Române, București, 2016.
- Țarălungă, Eugenia, *Virgil Tănase: arondat lucidității*, „Observator cultural”, 25 noiembrie 2016.

- Vianu, Tudor, *Arta prozatorilor români*, Ed. 100+1 Gramar, București, 2002.
- Virgil, Tănase, *Balul de la carnavalul dogelui elvețian*, ed. Muzeul Literaturii Române, București, 2014.
- Vlad, Ion, *Coborând în infern*, „Tribuna”, nr. 17, 1993.
- Vrabie, Diana, *Descifrări în poetica eului*, în Revista *Limba Română*, Nr. 4-6, anul XVII, 2007.
- Zorzor, Corina, *Eugen Simion: Volumul lui Virgil Tănase spune pentru prima dată adevărul despre exilul românesc*, „Cultura”, 14 decembrie 2012.